

ΑΓΝΩΣΤΗ ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ

Οι στρατιωτικές επιτυχίες των χριστιανικών δυνάμεων στο πολεμικό μέτωπο τής Ούγγαρίας, κατά τα πρώτα τουλάχιστο χρόνια του μεγάλου πολέμου (1593 - 1606) μεταξύ του Γερμανού αυτοκράτορα Ροδόλφου Β' (1576 - 1612) και των Τούρκων¹, έγιναν γρήγορα γνωστές στην Ευρώπη αλλά και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές τής Βαλκανικής χερσονήσου. Μεγάλη απήχηση βρήκαν στους υποδούλους λαούς των ευρωπαϊκών τουρκικών επαρχιών τα πολεμικά κατορθώματα του γνωστού ήγεμόνα τής Βλαχίας Μιχαήλ του Γενναίου (Mihai Viteazul, 1548 - 1601), στο πρόσωπο του οποίου και οι Έλληνες και οι άλλοι βαλκανικοί λαοί στήριζαν πολλές ελπίδες για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγοῦ². Ο πόλεμος αυτός, που είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων και από τη χριστιανική και από την τουρκική πλευρά σε σημεία εύπαθη τής οθωμανικής αυτοκρατορίας, προκάλεσε δίκαια στους ραγιάδες συγκίνηση και αναταραχή· οι σοβαροί περισπασμοί που δημιουργήθηκαν στην τουρκική διοίκηση

1. Το πιο πρόσφατο και πιο ενημερωμένο βιβλίο για τον πόλεμο αυτόν είναι του Ρουμάνου Al. Randa, Pro Republica Christiana, Die Walachei im «langen» Türkenkrieg der katholischen Universalismächte (1593 - 1606), Μόναχο 1964 [=«Acta Historica», τόμ. 3]. Πρβ. και το σχετικό κεφάλαιο στην Istoria României τής Academia Republicii Populare Române, τόμ. 2, Βουκουρέστι (1962), σ. 951 κέ.

2. Δ. Ρούσσου, 'Ελληνικά ποιήματα για τη δόξα Μιχαήλ του Γενναίου, Τὸ Νέον Κράτος 4 (1940) 803 - 811. Βλ. και τη νεώτερη μελέτη του Δ. Β. Οικονομίδου, Μιχαήλ ὁ «Γενναῖος» και τὰ δημοτικά περὶ αὐτοῦ ᾄσματα Ἑλλήνων και Βουλγάρων, Λαογραφία 14 (1952) 53 - 70, όπου και ἡ σχετική βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικό γιὰ τὴν ἀπήχηση πού εἶχαν στοὺς Ἕλληνες τὰ κατορθώματα τοῦ Ρουμάνου ἥρωα εἶναι και τὸ περιεχόμενο τῶν στίχ. 15 - 18 τῆς Β' πράξης τῆς κωμωδίας «Κατζοῦρμπος» τοῦ Γ. Χορτάτση, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται στὶς νίκες «τοῦ παινετοῦ Μιχαήλ» και στὴν ἐπιθυμία τοῦ ψευτοπαλληκαρᾶ Κουστουλιέρη νὰ τρέξῃ νὰ δείξῃ τὴν ἀνδρεία του στὸν πόλεμο τῆς Ρουμανίας. Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελέσαν, ὅπως εἶναι γνωστό, βασικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ χρονολόγησή τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Χορτάτση (βλ. ἔκδ. Λ. Πολίτη, Ἡράκλειο Κρήτης 1964, σ. ιζ' - ιθ' και 19).

μέ τις ἀλλεπάλληλες ἀποστολές ἐνισχύσεων στὰ οὐγγρικά μέτωπα ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία σὲ κατοίκους μερικῶν ἀνήσυχων περιοχῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου νὰ πραγματοποιήσουν ἐξεγέρσεις — ἀνοργάνωτες καὶ ἐπιπόλαιες τὶς περισσότερες φορές —, μέ τις ὁποῖες γεννήθηκαν ἐλπίδες γιὰ ἔνοπλη ἐπέμβαση εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἀπελευθέρωση τῶν ὑποδούλων ἀπὸ τὴν τουρκικὴ δεσποτεία.

Ἀπὸ δημοσιευμένες πηγές γνωρίζουμε μερικὰ στοιχεῖα γιὰ ὀρισμένες ἐπαναστατικὲς κινήσεις ποὺ σημειώθηκαν στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο καὶ οἱ ὁποῖες σχετίζονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μέ τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου στὴν Οὐγγαρία. Εἶναι μαρτυρημένο ὅτι οἱ συνωμότες π.χ. τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου εἶχαν ἐπαφές μέ τὸν Μιχαὴλ τὸν Γενναῖο (ἴσως τὸν ἐνίσχυσαν καὶ οἰκονομικὰ στὸν πόλεμό του ἐναντίον τῶν Τούρκων) ¹. Ἡ ἐπαναστατικὴ ἐξάλλου προσπάθεια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Ἀθανασίου Ριζέα στὴ Βόρειο Ἡπειρο πραγματοποιήθηκε στὰ πλαίσια τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου ². Τὶς στρατιωτικὲς, τέλος, ἐπιτυχίες τοῦ Μιχαὴλ προσπάθησε νὰ χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ὁ μητροπολίτης Τιρνόβου Διονύσιος Ράλλης Παλαιολόγος, φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Ρουμάνου βοεβόδα ³. Στὰ ἴδια χρόνια καὶ μέ ἀφορμὴ τὸν ἴδιο πόλεμο σημειώθηκαν ἐπαναστατικὲς ἀναταραχὲς καὶ ἐξεγέρσεις καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Βαλκανικῆς, γιὰ τὶς ὁποῖες σώθηκαν ἐπίσης ἀρκετὲς μαρτυρίες. Πρόκειται γιὰ ἀντιτουρκικὰ κινήματα ποὺ ὀργανώθηκαν μέ τὴ συμμετοχὴ, τὴν ὑποκίνηση-

1. Al. Randa, ἔ.ἀ., σ. 297. Βλ. καὶ Μ. Θ. Λάσκαρι, Πέτρος Λάντζας, διοικητὴς τῆς Πάργας (1573) καὶ ὄργανον τῶν Ἰσπανῶν ἐν Ἡπειρῷ (1596 - 1608), Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον, εἰς μνήμην Χριστοῦ Σούλη (1892 - 1951), Ἀθ. 1956, σ. 103 σημ. 3.

2. N. Milev, Ohridskijat patriarh Atanasij i skitanijata mu v čužbina (1597 - 1615), *Isvestija na Istoričeskoto Družestvo v Sofija* 5 (1922) 113 - 128. Τὴ δραστηριότητα τοῦ Ἀθανασίου στὴ βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχαν σ' αὐτὴ τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὴν Οὐγγαρία ἐξετάζει καὶ ὁ Α. - Ρ. P é c h a y r e, *Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVIe siècle et au début du XVIIe, Échos d'Orient* 36 (1937) 409 - 422. Γιὰ τὶς πρῶτες ἐπαναστατικὲς προσπάθειες τοῦ Ἀθανασίου ἐκδόθηκαν τελευταῖα — ἀσχολίαστα ὅμως — μερικὰ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα ἀπὸ τὸν M. L a c k o, *Alcuni documenti riguardanti l'arcivescovo di Ochrida Atanasio, Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967) 620 - 638 (βλ. κυρίως σ. 622 κέ.).

3. Στ. Ι. Παπαδοπούλου, Ἡ κίνηση τοῦ δούκα τοῦ Νεβέρ Καρόλου Γονζάγα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν βαλκανικῶν λαῶν (1603 - 1625), *Θεσσαλ.* 1966, σ. 208 - 213.

ση ή την άνοχη των Ίσπανών και του Πάπα στην Άλβανία, τη Βοσνία, την Κροατία και το Μαυροβούνιο ¹.

Ένδιαφέρουσες είναι οι πληροφορίες που άντλώ από δυο άνέκδοτα έγγραφα, που βρήκα στο Ισπανικό άρχείο του Simancas, και που αναφέρονται σε κάποια άγνωστη άντιτουρκική προσπάθεια που έγινε το 1595 στις Κυκλάδες ². Άποτελεί άσφαλώς σημαντικό γεγονός και πολύ σπάνιο για την εποχή αυτή ότι σημειώθηκαν επαναστατικές κινήσεις και στα νησιά του κεντρικού Αιγαίου ³, σε περιοχή δηλαδή που ή γεωγραφική της θέση δέν άφηνε καμιά θετική έλπίδα έπιτυχίας σε περίπτωση που θα έκδηλωνόταν έκεί πολεμική δραστηριότητα. Οι κάτοικοι έξάλλου των Κυκλάδων είχαν κατορθώσει, λίγα μόλις χρόνια πιό πριν (1579),

1. Τα γεγονότα αυτά δέν έχουν ακόμη μελετηθή συστηματικά. Πολλές και άγνωστες μαρτυρίες σώζονται στο άρχείο του Simancas, άπ' όπου παρουσιάστηκαν μερικά έγγραφα στη συλλογή του Al. Cioreanescu, Documente privitoare la istoria românilor culese din Archivele din Simancas, Βουκουρέστι 1940, σ. 128 - 131. Βενετικές πηγές έκδόθηκαν από τον I. Tomić, Gradja za istoriju pokreta na Balkanu protiv Turaka krajem XVI i pocetkom XVII veka, Βελιγράδι 1933, σ. 18 - 265 και άλλου passim. Ο ίδιος συγγραφέας χρησιμοποίησε πολλά από τα έγγραφα αυτά στην εργασία Pečki patrijarh Jovan i pokret hrišćanka na balkanskom poluostrvu, 1592 - 1614, Zemun 1903. Ίσπανικές και Ιταλικές άρχειακές πηγές χρησιμοποίησε ό Α. Tamborra, Gli stati italiani, l'Europa e il problema turco dopo Lepanto, Φλωρεντία 1961, σ. 21 κέ. Τέλος, τις έπαφές του Μιχαήλ του Γενναίου με τους Ίσπανούς έξέτασε ό Al. Cioreanescu, Michel le Brave et la politique espagnole, «Trois mémoires sur Michel le Brave», Études Roumaines 1, Παρίσι 1938, σ. 5 - 19.

2. Archivio General de Simancas - Sección de Estado, Papeles de Roma, legajo 967, χωρίς άρίθμηση έγγράφων (στο έξής: Simancas - E 967, α' και β').

3. Σημειώνω έδω ότι οι Κυκλάδες άποτελέσαν στόχο και σε παλιότερα άντιτουρκικά σχέδια. Κατά την εποχή του κυπριακού πολέμου (1570 - 1571) πρότεινε στους Βενετούς την κατάληψή τους ό άλλοτε δούκας των νησιών αυτών Ίάκωβος Δ' Κρίσπος, ό όποιος πήρε μέρος με δική του γαλέρα και Κυκλαδίτες πολεμιστές σε επιχειρήσεις των χριστιανικών δυνάμεων στο Αιγαίο (Archivio di Stato di Venezia - Senato: Deliberazioni (Secreta), Registro 77, φ. 74^r - 74^v. — Simancas - E 1051, άριθ. 4 και 220). Άμέσως μετά τον πόλεμο έκείνο και πριν φύγη ό Don Juan de Austria από την άνατολική Μεσόγειο, πρότεινε ναυτική έπιχείρηση στη νήσο Μήλο, από άποβατικές δυνάμεις του δούκα της Σαβοτας Emmanuele Filiberto (1559 - 1580) και των Ίσπανών, ό πλούσιος Κύπριος εϋπατρίδης Lodovico Lusignan. Ο Lusignan αναλάμβανε την οικονομική έπιχορήγηση της έκστρατείας και προέξοφλούσε τη συνεργασία των 700 κατοίκων του νησιού (Simancas - E 1343, άριθ. 44, χωρίς χρονολ. = Ίανουάριος 1575).

νά αποσπάσουν από τους Τούρκους αρκετά και μοναδικά για τους υποδούλους προνόμια, τὰ ὁποῖα βέβαια θὰ διακυβεύονταν μὲ τὴν πρώτη υποψία ποῦ θὰ εἶχε ὁ κυρίαρχος ἐναντίον τους. Οἱ μαρτυρίες ὅμως τῶν ἐγγράφων αὐτῶν εἶναι ἀρκετὰ σαφεῖς.

Στις 18 Φεβρουαρίου 1596 ἤρθε στὴ Ρώμη καὶ παρουσιάστηκε στὸν ἐκεῖ Ἰσπανὸ πρεσβευτὴ (1591 - 1603) δούκα de Sesa¹, ὁ Νάξιος Ἰωάννης Μόδενας («Modena», «Modenu» ἢ «Modeno»). Ὁ Μόδενας δὲν ἦταν ἄγνωστος στοὺς Ἰσπανούς. Σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποῦ εἶχε γι' αὐτὸν ὁ Sesa, ὁ Μόδενας ὑπηρετοῦσε ἀπὸ χρόνια στὸ ἰσπανικὸ πολεμικὸ ναυτικὸ καὶ μάλιστα εἶχε διαπρέψει στὴν ὑπηρεσία τοῦ Don Juan de Austria, τοῦ νικητῆ τῆς Ναυπάκτου (1545 - 1578)². Ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Ἰσπανοῦ διπλωμάτη μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ταυτίσουμε ἴσως τὸν Μόδενα μὲ κάποιον «Juan de Nixia», ποῦ στὰ 1575 συναντῶ ὡς πρόσωπο τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Don Juan, τὸν ὁποῖο ὑπηρετοῦσε ὄχι μόνον ὡς σύμβουλος (consejer), ἀλλὰ καὶ ὡς πράκτορας ποῦ ἀναλάμβανε νὰ συλλέγη μυστικὰ πληροφορίες γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὸ Αἰγαῖο³. Φαίνεται ὅτι ὁ Μόδενας μπῆκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ

1. Πρόκειται γιὰ τὸν Don Antonio Folch y Cardona, τέταρτο δούκα τῆς Sessa (†1606), ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς συμβούλους τοῦ Φιλίππου Β' (βλ. ἄρθρο τοῦ A. C[orrall] C[astanedo] στὸ Diccionario de Historia de España, τ. 2, Μαδρίτη 1952, σ. 1174).

2. «Juan Modeno, griego natural de la isla de Naxia, aquíen conose [sic] bien sirviendo en las galeras de V(uestra) M(agista)d en tiempo del s(eñ)or Don Juan . . .» (Simancas - E 967, α'). Παλιὰ, ἀρχοντικὴ οἰκογένεια Μόδενα δὲν βρῆκα στὴ Νάξο. Δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται γιὰ τὴν οἰκογένεια Μοδινῶν, ποῦ συναντοῦμε στὶς Κυκλάδες ἀπὸ τὴ δευτέρη δεκαετία τοῦ 16ου αἰώνα καὶ ὕστερα (Περ. Γ. Ζερλέντη, Γράμματα τῶν τελευταίων Φράγκων δουκῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους, 1438 - 1565, Ἐρμούπολη 1924, σ. 15). Τὸ 1571 βρίσκουμε κάποιον ναυτικὸ Ματθαῖο Modino, γιὸ τοῦ ἱερέα (pappa) τῆς Μήλου, νὰ ἐκτελῆ παρόμοιες μὲ τὸν Ἰωάννη Μόδενα ἀποστολές, γιὰ λογαριασμὸ ὅμως τῶν Βενετῶν τῆς Κρήτης (Archivio di Stato di Venezia - Senato: Provveditori da Terra e da Mar, busta 730, χωρὶς ἀρίθμηση ἐγγράφου, σὲ ἐκθεση τῶν βενετικῶν ἀρχῶν τῶν Χανιῶν τῆς 10ης Μαΐου 1571). Νάξιος μὲ τὸ ἐπώνυμο «Μοδινὸς» συναντοῦμε τακτικὰ πολὺ ἀργότερα, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα· ἀλλὰ αὐτοὶ προέρχονται ἴσως ἀπὸ τὴ γνωστὴ γαλλικὴ οἰκογένεια τῶν Raimond de Modène, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στὴ Νάξο στὰ 1690 (Α. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 3, Θεσσαλ. 1968, σ. 284 καὶ σημ. 1). Μὲ τὸ ἐπώνυμο «Μόδενας» συναντοῦμε τρία πρόσωπα (τὸν Περπινιά, τὸν Ἰωάννη καὶ τὸν Φραγκίσκο) στὶς Κυκλάδες στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα (Δρ. Δρόσο, Ἱστορία τῆς νήσου Τήνου, Ἄθ. 1870, σ. 427, 428, 438).

3. Simancas - E 1068, ἀριθ. 109, ὅπου ἐκθεση τῶν πληροφοριῶν τοῦ Ἰωάννη αὐτοῦ ποῦ ἐπέστρεψε ἀπὸ μυστικὴ ἀποστολὴ στὴν Καλλιπὸλη καὶ τὴν Κων-

νεαροῦ Ἴσπανοῦ πρίγκιπα λίγο μετὰ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571), τὴν ἐποχὴ πού πληθὸς ἀπὸ ἀνώνυμους ἢ ἐπώνυμους Ἑλληνας κατέφυγε στοὺς Ἴσπανοὺς γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ στὸ ἱππικὸ ἢ στὸ ναυτικὸ τοὺς καὶ νὰ πάρῃ μέρος στὶς διάφορες ἀντιτουρκικὲς ἐπιχειρήσεις πού σχεδιάζονταν τότε στὰ Ἰσπανικὰ κρατίδια τῆς Κάτω Ἰταλίας¹.

Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1595 ὁ Ἰωάννης Μόδενας βρέθηκε στὴν Κρήτη. Ἐκεῖ ἤρθε νὰ τὸν συναντήσῃ ἄνθρωπος σταλμένος ἀπὸ τὴ Νάξο, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔφερε μυστικὸ μῆνυμα τῶν συμπατριωτῶν του ἐκείνου τοῦ νησιοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἐκπροσώπων ἄλλων νησιῶν τῆς περιοχῆς. Τὸ γράμμα αὐτὸ δὲν σόθηκε· τὸ περιεχόμενό του ὅμως τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ ἰταλικὴ μετάφραση², με τὴν ὁποία ὁ δούκας τῆς Sesa φρόντισε ἔγκαιρα — τὴν ἐπόμενη μέρα μετὰ τὴν συνάντησή του με τὸν Μόδενα — νὰ ἐνημερώσῃ τὴν κυβέρνησή του, στὴ Μαδρίτη. Ἐπρόκειτο γιὰ ἐπιστολή, πού συντάχθηκε στὶς 9 Αὐγούστου 1595 στὴ Νάξο, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθῆ, ὕστερα ἀπὸ προσυνηνόηση, ἀντιπρόσωποι τῶν κατοίκων δεκαπέντε νησιῶν (στὴ μετάφραση ἀναγράφονται μόνο ἡ Σίφνος, ἡ Σαντορίνη καὶ ἓνα ἀκόμη ὄνομα νησιοῦ πού ὁ μεταφραστής τὸ μετέγραψε με τρόπο ὥστε νὰ εἶναι ἀγνώριστο)³. Οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοὶ συγκεντρώθηκαν με σκοπὸ νὰ ὀργανώσουν ἀντιτουρκικὴ συνωμοσία, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ὁποίας θὰ προσπαθοῦσαν νὰ προκαλέσουν τὴ συμμετοχὴ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν Ἴσπανῶν. Γιὰ νὰ κατορθώσουν ὅμως νὰ ἔρθουν σὲ

σταντινούπολη: εἶχε ἀναχωρήσει στὶς 5 Δεκεμβρίου ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ἔφτασε με πλοῖο ὡς τὴν Καλλιπολι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ ξηρᾶς ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπ' ὅπου πάλι, ἀφοῦ συγκέντρωσε τίς πληροφορίες πού ἤθελε, ἀναχώρησε στὶς 21 Ἀπριλίου 1575 ἐπιστρέφοντας γιὰ τὴ Νεάπολη (ἡ ἐκθεσὴ του ἔχει χρονολογία 21 Μαΐου 1595).

1. Βλ. σχετικὰ I. K. X α σ ι ὶ τ η, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἴσπανῶν στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, Θεσσαλ. 1969, σ. 29 - 30, 39 - 41.

2. S i m a n c a s - E 967, β'. Πρόκειται γιὰ ἀποκρυπτογράφηση τῆς μετάφρασης, πού ἔγινε στὴ Μαδρίτη ἀπὸ τὸν βασιλικὸ γραμματέα. Τὸ ἔγγραφο εἶναι διφυλλο, με τὸ ἰταλικὸ κείμενο τῆς μετάφρασης στὰ φφ 1^r - 2^r. Στὸ ἐπάνω περιθώριο τοῦ φ 1^r καὶ στὸ φ 2^v ἡ σημείωση: «Descifrada. Copia de una carta della isla de Naxia a Juan Modenu, a 9 de agosto 1595».

3. «... siamo radunati alcuni da tutte l'isole qui in Nixia, dove sono venuti da Lala [=Melo?], da Sifano, da Santorine et da per tutto... » (S i m a n c a s - E 967, β'). Τὰ δεκαπέντε νησιά πού ἀναφέρει τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀσφαλῶς τὰ ἰσάριθμα πού ἀποτελοῦσαν ὡς τὸ 1577 τὸ δουκάτο τοῦ Ἰωσήφ Νάζη, δηλ. ἡ Νάξος, ἡ Πάρος, ἡ Ἀντίπαρος, ἡ Ἄνδρος, ἡ Σύρα, ἡ Κέα, ἡ Μῆλος, ἡ Κύθνος, ἡ Σέριφος, ἡ Σίφνος, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα, ἡ Ἀμοργός, ἡ Ἀνάφη καὶ ἡ Ἀστυπάλαια (C. R o t h, The House of Nasi, the Duke of Naxos, Philadelphia 1948, σ. 79 - 82).

έπαφή με τους τελευταίους και να επιτύχουν τη συνεργασία τους, κατέφυγαν στον Ιωάννη Μόδενα, γόνο άρχοντικῆς οικογένειας και πρόσωπο πρὸ τὸ ὁποῖο ἔτρεφαν ἐμπιστοσύνη, σεβασμὸ καὶ ἐκτίμηση γιὰ τὴ θέση πού κατεῖχε στὴν ὑπηρεσία τῶν Ἰσπανῶν¹.

Μὲ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Μόδενα στὴν Κρήτη βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν μῆσουν στὴν κίνησή τους καὶ νὰ τοῦ ζητήσουν νὰ μεσολαβήσῃ ὥστε νὰ ἔρθουν σὲ ἐπαφή μὲ τὸν βασιλέα Φίλιππο Β' (1556 - 1598). Δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολή τους αὐτὴ ἂν τὸ ταξίδι τοῦ Μόδενα ὡς τὴν Κρήτη ἔγινε ὕστερα ἀπὸ προσυεννόηση. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ὁ Μόδενας πραγματοποιοῦσε συχνὰ μυστικὲς ἀποστολὲς στὸ Αἰγαῖο, ἴσως γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἀντιβασιλέα τῆς Νεάπολης ἢ τῆς Σικελίας ἢ ἀκόμη καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Sesa, μολονότι ὁ τελευταῖος δὲν κάνει νύξη γιὰ τέτοια ἀποστολή. Στὴν Ἑλλάδα ἔβρισκε τὴν εὐκαιρία νὰ συναντᾷ τοὺς συμπατριῶτες του, νὰ παίρῃ ἀπὸ αὐτοὺς πληροφορίες γιὰ τὶς κινήσεις τῶν Τούρκων ἢ καὶ τῶν Βενετῶν καὶ νὰ τὶς μεταβιβάζῃ ὕστερα στοὺς Ἰσπανοὺς προϊσταμένους του, κατὰ τὸ σύστημα πού ἀκολουθοῦσαν τότε καὶ πάρα πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες². Οἱ συνωμότες λοιπὸν βρῆκαν στὸ πρόσωπό του τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο πού θὰ μετέφερε στὴν ἰσπανικὴ αὐλὴ τὶς ἐκκλήσεις τους καὶ θὰ ἀναλάμβανε νὰ πείσῃ τὸν Φίλιππο νὰ τοὺς ὑποστηρίξῃ μὲ τὸ στόλο του στὴν προσπάθειά τους.

Ὁ Μόδενας καθυστέρησε ἀρκετὰ — ἓνα ἐξάμηνο περίπου — ὥσπου νὰ ἔρθῃ σὲ ἐπαφή μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς. Ὅπως δικαιολογήθηκε στὸν Sesa, ἀναγκάστηκε νὰ μείνῃ στὴ Βενετία πάρα πολλὲς μέρες γιὰτὶ ἀρρώστησε βαριά. Ἡ ἀρρώστια του αὐτὴ δὲν τοῦ ἐπέτρεπε τώρα νὰ συνεχίσῃ τὸ ταξίδι του ὡς τὴ Μαδρίτη, γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν βασιλέα καὶ νὰ τοῦ διαβιβάσῃ τὴν ἔκκληση τῶν συμπατριωτῶν του. Γι' αὐτὸ παρακαλοῦσε τὸν Ἰσπανὸ διπλωμάτη νὰ βρῇ ἐκεῖνος τὸν τρόπο νὰ στείλῃ στὸν Φίλιππο τὴν ἐπιστολή τῶν Ναξίων, ἀφοῦ πρῶτα ἐξασφάλιζε γιὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπόλυτη μυστικότητα σὲ ὅλες τὶς ἐξελίξεις τῆς ὑπόθεσης.

1. Τὸν προσφωνοῦν «nostro da padre» ἢ «in loco di padre». Τοῦ ἀπευθύνονται ὡς φίλοι καὶ συγγενεῖς τῆς «nobile casa» του καὶ τὸν θεωροῦν «uno delli affetttonati et fedeli servitori del ser(enissi)mo re Filippo...» (S i m a n c a s - E 967, β').

2. Νύξη γιὰ παλιότερες ἐπαφὲς τῶν Ναξίων μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τὸν Μόδενα διακρίνει κανεὶς στὴ φράση τῆς ἐπιστολῆς τους: «... supplicandola [τὸν Μόδενα] resti contenta pigliare talle assento... di conferirvi in la corte di Sua M(aes)tà replicandovi un'altra volta incargar sopra voi il tutto...» (S i m a n c a s - E 967, β').

Δέν γνωρίζουμε ποιός ήταν ο συντάκτης ή ο αποστολέας του έγγραφου των νησιωτών προς τον Μόδενα. Η μετάφρασή του όμως μάς επιτρέπει να διακρίνουμε φράσεις και ύφος ανθρώπου της Έκκλησίας¹. Ένδεικτικό είναι ακόμη και τὸ ὅτι ο συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρει — ἴσως γιὰ νὰ προειδοποιήσῃ ἀκόμη καὶ τὸν παραλήπτη — ὅτι εἶχε ἀποφασιστῆ πὼς ὅσοι πρόδιδαν τῇ συνωμοσίᾳ καὶ παρέβαιναν τοὺς ὅρκους τους, θὰ τιμωροῦνταν μὲ ἀφορισμὸ («secomunica»). Δέν ἀποκλείεται νὰ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ μητροπολίτης Παροναξίας — πού τὴν ἐποχὴ αὐτῆ εἶχε δικαιοδοσίᾳ σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων². Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἀναγράφονται στὴν ἐπιστολὴ ὀνόματα καὶ ἄλλα συγκεκριμένα στοιχεῖα γιὰ τοὺς συντάκτες τῆς ἦταν ὁ φόβος τους μήπως τὸ ἔγγραφο πέσῃ σὲ χέρια ἐχθρικά, ὁπότε, ὅπως σημειώνουν καὶ οἱ ἴδιοι, θὰ κινδύνευαν νὰ καοῦν ὅλοι ζωντανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἄλλωστε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτη ἀναφέρεται πάντοτε στὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς χωρὶς τὸ ἐπώνυμό του («signor Giovanni»).

Γιὰ νὰ πάρουν αὐτὴ τὴν τόσο ἐπικίνδυνη πρωτοβουλία οἱ Κυκλαδίτες παρακινήθηκαν — ὅπως ἀφήνουν νὰ νοηθῆ στὸ γράμμα τους καὶ ὅπως συμπληρωματικὰ πληροφόρησε τὸν Ἰσπανὸ πρεσβευτῆ ὁ Μόδενας — ἀπὸ τὸ γενικὸ ἐπαναστατικὸ κλίμα πού ἐπικρατοῦσε τότε σὲ ὅλη τὴ νότιο Ἑλλάδα, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὶς στρατιωτι-

1. Ὅπως π.χ. στὶς φράσεις «... mediante la buona volontà et benedizione dell'omnipotente Christo... hoggi di questo empio non ha più un ochio, un piede et una mano... et adesso et vinta la parola del profeta David che dice come Iddio leva il cervello alla gente che vuol far perire...».

2. Π. Γ. Ζερλέντο, Ἱστορικαὶ ἐρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου Θαλάσσης, Ἐν Ἑρμούπολει 1913, σ. 40 - 41. Δέν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν μητροπολιτῶν Παροναξίας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν γεγονότων πού ἐξιστοροῦμε ἐδῶ. Τὴν ἀνοιξὴ πάντως τοῦ 1594 ὑπογράφει σὲ ἀνέκδοτο ἔγγραφο ὡς μητροπολίτης Παροναξίας ὁ Ἰωσήφ (στὸν ἑλλην. κώδ. τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως II - C. 35, φ. 124^r, τῆς 5ης Ματοῦ 1594). Πληροφορίες γιὰ παλιότερη ἀνάμιξη τοῦ (ἀνώνυμου) μητροπολίτη Παροναξίας σὲ ἐπαναστατικὴ κίνηση καὶ γιὰ μαρτυρικὸ θάνατό του βρισκόμε σὲ ὑπόμνημα τοῦ γνωστοῦ Ναυπλιώτη λογίου τοῦ 16ου αἰῶνα Γρηγορίου Μαλαξοῦ. Ὁ Μαλαξὸς ὑποστήριξε λίγα χρόνια μετὰ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου ὅτι στὰ 1571 - 1572 πολλοὶ ἱεράρχες «furno accusati et vi restorno morti: con molti altri l'arcivescovo di Rodi con altri due di primi di quella città forno messi sul palo; similmente vi rimasse morto il metropolitano di Niscia; l'arcivescovo di Mettelini con quatro di sui sacerdoti vi restorno morti...» (ἔκδοση τοῦ ἐγγράφου ἀπὸ τὸν V I. L a m a n s k y, Secrets d'État de Venise, Πετροῦπολη 1884, σ. 087 - 089, ἀριθ. 30). Οἱ πληροφορίες αὐτὲς δὲν ἐπιβεβαιώθηκαν ἀκόμη ἀπὸ ἄλλες πηγές.

κές αποτυχίες τῶν Τούρκων στήν Οὐγγαρία. Εἶχε ἤδη γίνει γνωστό, ὅπως ἀναφέρουν στήν ἐκκλήσή τους, ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἐτοιμαζόταν νά ἐξεγερθῇ. Ἐπαναστατικός ἀναβρασμός ἐπικρατοῦσε καί στίς παράλιες καί στίς μεσόγειες περιοχές. Ἡ κατάσταση αὐτή γρήγορα θά ἐξελλίσσονταν σέ ἀνοιχτή ἀνταρσία ἀν ἔπλεε στό Αἰγαῖο ἰσπανικός στόλος ἀπό ἑκατὸ γαλέρες, ὁ ὁποῖος εὐκολα θά μποροῦσε νά κυριαρχήσῃ σέ ὅλο τὸ ἀρχιπέλαγος, ὡς τὰ Δαρδανέλλια («hasta los castillos de Constantinopla»). Στήν Κωνσταντινούπολη ἐξάλλου ἡ κατάσταση γιὰ τοὺς Τούρκους ἦταν πολὺ κρίσιμη: Στὰ τουρκικὰ στρατεύματα εἶχαν παρατηρηθῇ σοβαρὰ συμπτώματα ἀπειθαρχίας καί ἀναρχίας, συμπλοκές καί μεγάλες ἀντιθέσεις, πείνα καί ἀρρώστιες («peste»). Ὁ τουρκικός στόλος εἶχε τόσο μεγάλες ἐλλείψεις σέ ἄνδρες καί ἐφόδια, ὥστε νά μὴν εἶναι καθόλου δύσκολο γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἀρμάδα νά τὸν κατανικήσῃ. Ἀλλὰ τὴν ἀποδιοργάνωση τοῦ κράτους ὑποβοηθοῦσε πιὸ πολὺ ὁ ἴδιος ὁ σουλτάνος — ἦταν τότε ὁ Μεχμέτ ὁ Γ' (1595 - 1603). Στὸ ἐγγράφο τῶν νησιωτῶν παραθέτονται οἱ πιὸ βαρεῖς χαρακτηρισμοὶ γιὰ τὸ πρόσωπο καί τὴ διαγωγή του: Τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ἀποσύρθηκε στὴ Χρυσούπολη (Scutari), ὅπου δὲν ἀσχολοῦνταν παρά μόνο μὲ διασκεδάσεις καί μὲ κάθε εἶδους διεφθαρμένες πράξεις¹. Ὁ Μόδενας θά προσθέσῃ ὅτι εἶχε γίνει πιὰ ὀλοφάνερο ὅτι ἡ αὐτοκρατορία αὐτὴ κατέρρευε («να de cayda») καί ὅτι δὲν θά ἔπρεπε οἱ Ἴσπανοὶ νά χάσουν μιὰ λαμπρὴ ἐυκαιρία νά τὴν ἐνσωματώσουν στίς κτήσεις τους. Ὁ Φίλιππος ἀποτελοῦσε γιὰ τοὺς Ἕλληνας τὸν ποθητὸ μονάρχη, πού, ὅπως σημείωναν οἱ συνωμότες, «tutti l'adoriamo et preghiamo Iddio che ne faccia degni di vedere Sua Maestà Imperatore di Constantinopoli»², ἐνῶ ἀντί-

1. Μερικὰ φρικτὰ ἐγκλήματα τοῦ σουλτάνου αὐτοῦ ἀναγράφει καί ὁ Α. Κομνηνὸς ὁ Ἰψηλάτης, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν (1453 - 1789), Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 118. Ἐναντίον τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ ἐκδηλώνει τὴν παλληκαριά του καί ὁ ἥρωας τῆς κωμωδίας τοῦ Χορτάση, πού ἀναφέραμε καί πιὸ πάνω· συνδέοντάς τον μὲ τὸν πόλεμο τῆς Οὐγγαρίας εὐχεται νά βρεθῇ σ' ἐκεῖνο τὸ πολεμικὸ μέτωπο γιὰ νά μπορέσῃ νά κατατροπώσῃ τοὺς Τούρκους, στρατιῶτες καί ἀξιωματούχους (Πράξη Β', στίχ. 47 - 48):

«. . . καὶ τὸ σπαθί μου σὲ καρδιὲς πασάδων νά χορτάσω
καὶ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Μεεμέτ τὰ γένια ν' ἀνασπάσω».

2. Ἡ ἀναφορὰ στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καί στοὺς πόθους τῶν Ἑλλήνων νά δοῦν στὸν θρόνο του τὸν Ἴσπανὸ μονάρχη ἀποτελεῖ πιὰ τακτικὸ — καί χαρακτηριστικὸ γιὰ τὶς ἐλπίδες τῶν ὑποδούλων — φαινόμενο στίς ἐκκλήσεις τους πρὸς τοὺς Ἴσπανούς· βλ. ἀνάλογο παράδειγμα στὸ γνωστὸ στιχοῦργημα τοῦ Ἰωάννη Ἀτζα-

θετα τὸ κράτος τῶν Βενετῶν τοὺς ἦταν μισητό. Μολονότι τὴν τελευταία λεπτομέρεια μπορεῖ νὰ τὴν ἐπινόησε ὁ Μόδενας γιὰ νὰ κερδίσει εὐκολώτερα τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἰσπανῶν — τῶν ὁποίων γνώριζε ἀσφαλῶς καλὰ τὴν ἀντιζηλία μὲ τοὺς Βενετούς¹ —, δὲν ἀποκλείεται νὰ διερμήνευε τὶς πραγματικὲς διαθέσεις τῶν κατοίκων τῆς πατρίδας του, ποὺ διατηροῦσαν πολὺ κακὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν τελευταία, ἐφήμερη (1571) κατοχὴ τῶν Κυκλάδων ἀπὸ τὰ ναυτικὰ στρατεύματα τῆς Γαληνότατης².

Τὴν ἐπαναστατικὴ ἀναταραχὴ στὴν Ἑλλάδα προκάλεσαν, καθὼς φαίνεται, καὶ οἱ φορολογικὲς ἀθαιρέσεις τῶν τουρκικῶν ὀργάνων καὶ προπάντων οἱ βίαιες στρατολογίες γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου. Οἱ νησιῶτες ἀνέφεραν ὅτι ὑπέφεραν ἤδη ἄρκετὰ («tormenti et calunie»), ἀλλὰ ὅτι περίμεναν μὲ βεβαιότητα ὅτι θὰ τοὺς ἐπιβαλλόταν ὄχι μόνον τὸ παιδομάζωμα — ποὺ εἶχε ἐφαρμοστῆ καὶ παλιότερα στὰ νησιά τους — ἀλλὰ καὶ στρατολογία μεγάλων στὴν ἡλικία παιδιῶν τους, τὰ ὅποια θὰ τὰ ἔπαιρναν νὰ τὰ ἐκπαιδεύσουν («a la turquesca»).

Δὲν ἀποκλείεται νὰ δόθηκαν καὶ ἄλλες ἀφορμὲς στὶς Κυκλάδες γιὰ ἀναταραχὴ. Ἡ δριμύτητα ὅμως μὲ τὴν ὁποία οἱ συνωμότες καταφέρονται ἰδιαιτέρα ἐναντίον τοῦ σουλτάνου καὶ τὰ μελανὰ χρώματα μὲ τὰ ὅποια ζωγραφίζουν τὰ παθήματά τους, καὶ αὐτὰ ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ ὑπομένουν, ἀλλὰ προπάντων αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ ὑποστοῦν ἐξαιτίας τοῦ «maledetto Turco», μὲ κάνουν νὰ υποθέσω μήπως σοβαρὸς λόγος γιὰ τὴν τολμηρὴ καὶ ἀπεγνωσμένη ἐκεῖνη ἀντιτουρκικὴ κίνηση ἦταν κατάργηση ἢ περιορισμὸς τῶν πολλῶν καὶ σπουδαίων προνομίων ποὺ εἶχε παραχωρήσει στὰ νησιά ὁ προηγούμενος σουλτάνος Μουράτ Γ΄

γιώγη γιὰ τὸν Κάρολο τὸν Β΄ καὶ σὲ προφητεῖες γιὰ τὸν Φίλιππο Β΄ (Χ α σ ι ὠ τ η , ἔ.ἀ., σ. 18 καὶ σημ. 4).

1. Οἱ παλιὲς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὶς δύο δυνάμεις εἶχαν ἀρχίσει ἐκεῖνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ νὰ γίνονται ὀλο καὶ πιὸ μεγάλες, γιὰ νὰ κορυφωθοῦν στὰ ἐπόμενα εἰκοσι χρόνια (A. L. Corra I Castañedo, España y Venecia (1604 - 1607), Valladolid 1955, σ. 22 κ.ε.). Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν κατάκτηση τῶν Κυκλάδων ἀπὸ τοὺς Τούρκους οἱ Βενετοὶ ἔβρισκαν εὐκαιρίες νὰ παρεμβαίνουν σὲ ζητήματα τῶν νησιῶν καὶ νὰ προκαλοῦν τὴ δυσἀρέσκεια τῶν κατοίκων μὲ τὴ σκληρότητα καὶ τὶς ἀθαιρέσεις τους (Ζεβλέντου, Γράμματα, σ. 17 σημ. 3).

2. P. Paruta, Della historia vinetiana . . . , Βενετία 1703, σ. 40 - 41. Ἡ φοβερὴ συμπεριφορὰ τῶν βενετικῶν πληρωμάτων στὶς Κυκλάδες, ἰδιαιτέρα στὴν Ἄνδρο, προκάλεσε τὴν ἀντίδραση ἀκόμη καὶ τοῦ Πάπα· βλ. τὶς κατηγορίες του στοῦ Alberto Guglielmonti, Marcantonio Colonna alla battaglia di Lepanto, Φλωρεντία 1862, σ. 94 - 97.

(1574 - 1595), λίγο μετά το θάνατο του άλλοτε ιδιοκτήτη του δουκάτου της Νάξου Ίωσήφ Νάζη (1579)¹. Ο νέος σουλτάνος, ο οποίος στην επιστολή των Ναζίων αναφερόταν ως η κύρια πηγή όλων των δεινών τους, ανέβηκε στο θρόνο μερικούς μόνο μήνες πριν από τη συνωμοτική συγκέντρωση στη Νάξο (16 Ιανουαρίου 1595) και δεν αποκλείεται να άρνήθηκε να επικυρώσει μερικά από τα πιο σημαντικά προνόμια των κατοίκων, προκαλώντας με τον τρόπο αυτόν την αντίδρασή τους και εξωθώντας τους να ακολουθήσουν κι αυτοί το γενικό επαναστατικό πνεύμα που επικρατούσε τότε και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Όπως κι αν έχουν τα πράγματα, οι συνωμότες ζητούσαν από τους Ίσπανούς να εφοδιάσουν έγκαιρα τους Πελοποννησίους με όπλα, καθώς επίσης και τους άλλους από τους Έλληνες που παρέμεναν χωρίς όπλισμό. Ο Μόδενας πρότεινε να διανεμηθούν μεγάλες ποσότητες από άρκεβούζια και σπάθες, ενώ για τους νησιώτες διαβεβαίωσε ότι δεν θα απαιτούνταν δαπάνες για τον εξοπλισμό τους. Οι Κυκλάδες μπορούσαν να διαθέσουν δεκαπέντε χιλιάδες όπλισμένους άνδρες, καθώς και όλα τα αναγκαία εφόδια, τρόφιμα κτλ. Αναλάμβαναν ακόμη να προσφέρουν για τον πόλεμο τα καράβια τους, τις «saetie et vergantini», που θα πλαισιώναν την ισπανική αμάδα κατά τις επιχειρήσεις της στο Αίγαίο. Ο Μόδενας θα υποστηρίξει ακόμη ότι για την επιτυχία του σχεδίου τους θα συνέβαλλαν και οι Έλληνες και οι άλλοι χριστιανοί που έμεναν στην όθωμανική πρωτεύουσα («en Pera y Constantinopla») που είχαν κιόλας προετοιμαστή για την επανάσταση και θα κυριεύαν — πριν ακόμη φτάσει ο χριστιανικός στόλος — το σουλτανικό παλάτι, ύψωνοντας τη σημαία του βασιλέα Φιλίππου και σφάζοντας τους Τούρκους. Μαζί τους θα συνέπρατταν και οι γενίτσαροι, όχι τόσο επειδή θα ήθελαν να βοηθήσουν τους επαναστάτες όσο γιατί επιζητούσαν από καιρό ευκαιρία και αφορμή για να λαφυραγωγήσουν τους θησαυρούς του σεραγιού.

Οι νησιώτες και ο εκπρόσωπός τους παρουσίαζαν τα πράγματα πολύ εύκολα για τους Ίσπανούς. Ζητούσαν να στείλουν οι τελευταίοι ανθρώπους έμπειρους και της απόλυτης εμπιστοσύνης τους για να εξακριβώσουν την κατάσταση που επικρατούσε στις Κυκλάδες και την υπόλοιπη Ελλάδα και να επιβεβαιώσουν έτσι τους ισχυρισμούς των συνωμοτών για τις πραγματικές διαθέσεις των κατοίκων και τις ευνοϊκές συνθήκες για ένοπλη επέμβαση των ισπανικών δυνάμεων. Ο δούκας της Sesa, που γνώριζε από κοντά την Ελλάδα από την εποχή των επιχειρήσεων

1. Βλ. πολλές πληροφορίες για το θέμα αυτό στο Βακαλοπούλου Ίστορία, τ. 3, σ. 284-297.

τῆς Saera Lega στή νοτιοδυτική Πελοπόννησο, συμμεριζόταν τὴν αἰσιοδοξία τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου. Ὅπως ἀνέφερε στὸν βασιλέα του σχολιάζοντας τὶς προτάσεις τοῦ Μόδενα, εἶχε πληροφορίες καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές, οἱ ὁποῖες ἐπιβεβαίωσαν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν νησιωτῶν καὶ ἔδειχναν ὅτι οἱ προϋποθέσεις γιὰ μιὰ εὐκολὴ νίκη τῶν Ἰσπανῶν ἦταν αὐτὴ τῆ φορὰ πολὺ εὐνοϊκές. Οἱ συνωμότες μάλιστα ἰσχυρίζονταν ὅτι ἡ ἀρμάδα τοῦ Φιλίππου θὰ ἔβρισκε ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο στὴν πορεία της πρὸς τὴν Προποντίδα, γιὰτί, ἂν οἱ νησιῶτες εἰδοποιούνταν γιὰ τὴν ἀφίξή της τρεῖς ἢ τέσσερις μέρες νωρίτερα, θὰ ἔσφαζαν ὅλους τοὺς Τούρκους τῶν νησιῶν τους καὶ θὰ προλάβαιναν νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἐπανάσταση¹.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ προτάσεις τοῦ Μόδενα καὶ τῶν συμπατριωτῶν του δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γίνουν εὐκόλα ἀποδεκτὲς ἀπὸ τὸν Φίλιππο καὶ τοὺς συμβούλους του. Ἡ Ἰσπανία ἀντιμετώπιζε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ δυτικὴ Εὐρώπη πολλὰ καὶ πολύπλοκα διπλωματικά καὶ στρατιωτικά προβλήματα². Ἡ πραγματοποίηση μιᾶς ἀβέβαιης ἐπιχείρησης, μὲ τόσο μεγάλη ἔκταση καὶ σὲ τόσο μακρινὴ ἀπόσταση, ἦταν ἀσφαλῶς παρακινδυνευμένη. Ὡστόσο οἱ Ἰσπανοὶ δοκίμασαν τὰ ἴδια χρόνια (1595 - 1596) νὰ πραγματοποιήσουν μερικὰ παρόμοια ἑλληνικὰ σχέδια, ἀλλὰ σὲ πολὺ περιορισμένη κλίμακα. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόβαση τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Don Pedro de Toledo στὴν Πάτρα τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1595, καὶ τὴν ἐπιχείρηση γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Χιμάρρας στὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ χειμῶνα τοῦ 1595 ὡς τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1596. Ἀλλὰ ἡ πρώτη προκάλεσε τὴν ἀντίδραση τῶν ἴδιων τῶν Ἰσπανῶν ὑπουργῶν τοῦ Φιλίππου στὴ Μαδρίτη, ἴσως ἐπειδὴ οἱ στρατιῶτες τοῦ Don Pedro δὲν περιορίστηκαν μονάχα σὲ βιαιοπραγίες ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑβραίων κατοίκων τῆς πόλης, ὅπως ἰσχυρίζονταν ὁ ἀρχηγός τους, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον μερικῶν Ἑλλήνων τῆς Πάτρας³. Ἡ δευτέρα προκάλεσε τὴν ἐντονὴ ἀντίδραση τῶν Βενετῶν καὶ ἔδωσε ἄλλη μιὰ ἀφορμὴ γιὰ νὰ χειροτερέψουν οἱ ψυχρὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὸ βασιλεῖο τῆς Νεάπολης — ποὺ ἐνίσχυε τοὺς Χιμαριῶτες — καὶ στὴ

1. Simancas - E 967, β'.

2. Βλ. γι' αὐτὰ R. Menéndez Pidal, *Historia de España*, τ. 19 (1556 - 1598), Μαδρίτη 1966, σ. 567 - 583.

3. Πολὺ λίγες πληροφορίες στοῦ C. Fernández Duro, *Armada Española*, τ. 3, Μαδρίτη 1892, σ. 171 - 172. Περισσότερα στοιχεῖα βρῆκα σὲ μερικὰ ἔγγραφα τοῦ Simancas (E 492, χωρὶς ἀρίθμηση, E 1158, ἀριθ. 69 καὶ E 1346, ἀριθ. 50).

Βενετία, ἡ ὁποία ἀπὸ χρόνια τώρα ἔβλεπε ἀνήσυχη τὶς ἀπόπειρες τοῦ Ἰσπανοῦ ἀντιβασιλέα νὰ πατήσῃ τὸ πόδι του στὶς ἀπέναντι ἐλληνικὲς καὶ ἀλβανικὲς ἀκτὲς¹. Καὶ μολονότι οἱ προσπάθειες αὐτὲς τῶν Ἰσπανῶν ξεκινοῦσαν πάντοτε ὕστερα ἀπὸ ἐπίμονες προσκλήσεις τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ἀλβανῶν ἐπαναστατῶν καὶ εἶχαν μόνιμο στόχο τὴν τουρκικὴ κυριαρχία, ἀποτελοῦσαν ὡστόσο πρόκληση γιὰ τὴ Γαληνότατη Δημοκρατία, ποὺ ἀπὸ αἰῶνες πάσχιζε νὰ διατηρήσῃ ἐκεῖ ἔντονη τὴν ἐπιρροή της².

I. Κ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ

1. Simancas - E 1094, ἀριθ. 222 κέ., - E 1545, ἀριθ. 163 κέ. Δυὸ λόγια βλ. στοῦ Λάσκαρι, Πέτρος Λάντζας, σ. 110 - 111.

2. Ὅλες γενικὰ οἱ ἐξορμήσεις τῶν Ἰσπανῶν στὶς ἐλληνικὲς θάλασσες προκαλοῦσαν τὴν ἀντίδραση τῆς βενετικῆς κυβέρνησης, ἡ ὁποία ἐξεδήλωνε — ὑποκριτικὰ τὶς περισσότερες φορὲς — τὸ ἐνδιαφέρον της γιὰ τοὺς Ἕλληνας ποὺ θὰ δέχονταν τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἀποχώρησή τοῦ Ἰσπανικοῦ στόλου (Simancas - E 1351, ἀριθ. 50, 61, - E 1928, ἀριθ. 22, 125, 133, 134, 224, 241).